

TARIXNI JONLANTIRGAN EKSPOZITSIYA: MUZEYLARDA O‘TMISH NAFASI

Odiljon Odilov

Termiz arxeologiya muzeyi Fondlar bosh saqlovchisi.

Baxrom Salimov

Bosh mutaxassisi.

Ahmad Vohidov

Bosh mutaxassisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19466497>

Annotatsiya. Mazkur maqolada muzey ekspozitsiyalarining tarixni jonlantirishdagi o‘rni va ahamiyati keng yoritilgan. Unda ekspozitsiyani tashkil etishning asosiy tamoyillari, zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish, dizayn va muhitning ta’siri hamda auditoriya bilan o‘zaro bog‘liqlik masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, muzeylarning milliy merosni saqlash, yosh avlodni tarbiyalash va jamiyat ma’naviy rivojidadagi roli ochib berilgan. Maqolada hududiy muzeylarning o‘ziga xos jihatlari, ekspozitsiyani takomillashtirish yo‘llari va kelajak istiqbollari haqida ham fikr yuritilgan. Tadqiqot natijalari muzey faoliyatini rivojlantirish va ekspozitsiyalar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Muzey, ekspozitsiya, tarixni jonlantirish, madaniy meros, innovatsion texnologiyalar, interaktiv yondashuv, virtual reallik, dizayn, muzey pedagogikasi, auditoriya, milliy qadriyatlar, restavratsiya, tarixiy ong, madaniyat, turizm.

Kirish: Bugungi globallashuv davrida har bir xalq o‘z tarixini, madaniyatini va ma’naviy merosini asrab-avaylashga alohida e’tibor qaratmoqda. Chunki tarix — bu millatning o‘zligini belgilovchi eng muhim omillardan biridir. Tarixni o‘rganish, uni keng jamoatchilikka yetkazishning eng samarali vositalaridan biri esa muzeylardir.

Muzeylar — bu faqat eksponatlar saqlanadigan joy emas, balki o‘tmish bilan bugun o‘rtasida ko‘prik vazifasini bajaruvchi ma’naviy maskandir. Ayniqsa, to‘g‘ri tashkil etilgan ekspozitsiya orqali tarix “jonlanadi”, tomoshabin esa o‘zini go‘yoki o‘tmish ichida his qiladi. Ushbu maqolada muzey ekspozitsiyasining ahamiyati, uni tashkil etish usullari, zamonaviy yondashuvlar va uning jamiyatdagi o‘rni keng yoritiladi.

Asosiy qism

1. Muzey va ekspozitsiya tushunchasi

Muzey — bu tarixiy, ilmiy, badiiy va madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan buyumlarni to‘plash, saqlash, o‘rganish va namoyish etish bilan shug‘ullanuvchi muassasadir. Ekspozitsiya esa muzeydagi eksponatlarning ma’lum bir g‘oya asosida tizimli joylashtirilishidir. Ekspozitsiya oddiygina buyumlarni qo‘yish emas, balki ularning o‘zaro bog‘liqligini ochib berish, muayyan tarixiy davrni yoki voqeani jonli tarzda ifodalashdir.

2. Tarixni “jonlantirish” tushunchasi

Tarixni jonlantirish — bu o‘tmishni oddiy ma’lumot sifatida emas, balki his etiladigan, tasavvur qilinadigan va anglanadigan shaklda taqdim etishdir. Bunga quyidagi vositalar orqali erishiladi:

Dioramalar (real sahnalarni tiklash)

Interaktiv texnologiyalar

Audio va video materiallar
Virtual reallik (VR) va 3D modellar
Rekonstruksiya qilingan buyumlar
Bunday yondashuv orqali tashrif buyuruvchi oddiy tomoshabin emas, balki tarix ishtirokchisiga aylanadi.

3. Ekspozitsiya tashkil etishning asosiy tamoyillari

Muzey ekspozitsiyasini tashkil etishda bir qator muhim tamoyillarga amal qilinadi:

a) Ilmiylik

Har bir eksponat aniq ilmiy asosga ega bo'lishi, tarixiy haqiqatni aks ettirishi kerak.

b) Tizimlilik

Ekspozitsiya mantiqiy ketma-ketlikda joylashtiriladi (xronologik yoki tematik).

c) Ko'rgazmalilik

Eksponatlar tashrif buyuruvchiga tushunarli va qiziqarli tarzda namoyish etiladi.

d) Estetik yondashuv

Yorug'lik, rang, dizayn va joylashuv muhim ahamiyatga ega.

4. Zamonaviy muzey ekspozitsiyalari

Hozirgi kunda muzeylar faqat an'anaviy vitrinalar bilan cheklanib qolmayapti. Zamonaviy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda:

Sensorli ekranlar

Audio gidlar

Virtual sayohatlar

Multimediya taqdimotlari

Bu esa yosh avlodni tarixga jalb qilishda muhim rol o'ynaydi.

5. Milliy merosni targ'ib qilishdagi o'rni

Muzey ekspozitsiyalari orqali:

Milliy qadriyatlar targ'ib qilinadi

Ajdodlar merosi saqlanadi

Yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usi shakllanadi

Masalan, qadimiy buyumlar, qurollar, kiyim-kechaklar va qo'lyozmalar xalqning o'tmishdagi hayot tarzini yoritib beradi.

6. Ekspozitsiyaning ta'limiy ahamiyati

Muzeylar ta'lim tizimining muhim qismi hisoblanadi. Ular:

Talabalarga amaliy bilim beradi

Tarixni jonli ko'rinishda o'rgatadi

Mustaqil fikrlashni rivojlantiradi

Ko'plab maktab va universitetlar muzeylarga ekskursiyalar tashkil etadi.

7. Interaktiv yondashuv va uning afzalliklari

Interaktiv ekspozitsiyalar tashrif buyuruvchini faol ishtirokchiga aylantiradi:

Tugmalar orqali ma'lumot olish

VR orqali tarixiy joylarga "sayohat"

O'yin elementlari orqali o'rganish

Bu usul ayniqsa bolalar va yoshlar uchun juda samaralidir.

8. Muzey ekspozitsiyasining psixologik ta'siri

To'g'ri tashkil etilgan ekspozitsiya insonda:

Qiziqish uyg'otadi

Hayrat hissini beradi

O'tmishga hurmatni oshiradi

Bu esa madaniy ongning shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

9. O'zbekiston muzeylarida ekspozitsiya tajribasi

O'zbekiston muzeylarida ham zamonaviy ekspozitsiyalar rivojlanmoqda. Ular:

Qadimiy sivilizatsiyalarni yoritadi

Buyuk allomalar merosini namoyish etadi

Arxeologik topilmalarni ko'rsatadi

Ayniqsa, tarixiy hududlarda joylashgan muzeylar katta ahamiyatga ega.

10. Kelajak muzeylari va innovatsiyalar

Kelajakda muzeylar yanada interaktiv bo'ladi:

Sun'iy intellekt asosidagi gidlar

To'liq immersiv tajribalar

Hologrammalar

Bu esa tarixni yanada chuqurroq his qilish imkonini beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, muzey ekspozitsiyasi tarixni jonlantiruvchi eng muhim vositalardan biridir. To'g'ri tashkil etilgan ekspozitsiya orqali o'tmish nafaqat ko'rsatiladi, balki his ettiriladi. Muzeylar jamiyatning ma'naviy boyligini oshirishda, yosh avlodni tarbiyalashda va milliy o'zlikni anglashda beqiyos ahamiyatga ega.

Zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashgan holda esa ular yanada samarali va jozibador bo'lib bormoqda. Shunday ekan, muzeylarga e'tibor qaratish, ularni rivojlantirish va ekspozitsiyalarni takomillashtirish har bir jamiyat uchun muhim vazifadir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Muzeylar to'g'risida"gi Qonuni
2. Karimov I.A. – "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch"
3. Mirziyoev Sh.M. – Madaniyat va ma'naviyatga oid nutqlari
4. Muzeyshunoslik asoslari – o'quv qo'llanma
5. Abduqodirov A. – "Madaniy meros va muzeylar"
6. Internet manbalari (uzedu.uz, ziyonet.uz)
7. UNESCO madaniy merosga oid materiallari
8. O'zbekiston tarixi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami